

A RESZTORATÍV VÁROS KONCEPCIÓ, MINT A 16. SDG-CÉL LETÉTEMÉNYESE?

*A resztoratív szemléletmódban rejlő lehetőségek vizsgálata
a környezeti kriminológia és a fenntartható fejlődés fényében*

D. Horváth Vanessza*

*„Az ember nemcsak azért felelős, amit tesz,
hanem azért is, amit nem tesz meg.”
Prótagorasz*

1.Bevezető gondolatok

Az elmúlt évek történéseinek tükrében nem túlzás kijelenteni, hogy a fenntartható fejlődés és az e cél eléréséhez kapcsolódó területek vizsgálata a tudományos diskurzusok egyik kiemelkedően – ha nem éppen a leginkább – kedvelt témájává vált. Figyelemmel arra, miszerint az elmélet szükségszerűen a mindennapi élet tapasztalataiból táplálkozva fejlődhet tovább, a vizsgált kérdéskör gyakorlati megvalósításának elősegítése azt indokolja, hogy az egyes fenntarthatósági célok által deklarált magasztos gondolatokat minél konkrétabb részekre bontsuk, és az újításokat a már rendelkezésre álló eljárásokkal összekapcsolva törekedjünk a fenntarthatóság valamennyi aspektusának a lehető legmagasabb fokú elérésére.

E gondolat jegyében tanulmányom arra tesz kísérletet, hogy a resztoratív város koncepciót a 16. fenntartható fejlődési cél, azaz a „Béke, igazság és erős intézmények” tükrében mutassa be. Tekintettel arra, hogy a téma számos vetülete függ össze a „Fenntartható városok és közösségek” kérdéskörével, így tanulmányom a 11. fenntartható fejlődési cél egyes vetületeit is tárgyalja.

* A Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola doktorandusza.

Különösen fontosnak tartom mindezt annak fényében, miszerint a társadalmi fenntarthatóságot legáltalánosabban akként írhatjuk le, mint olyan közösséget, ahol a társadalom tagjai bíznak egymásban és felelősséget éreznek egymás iránt. Mindemellett a közös jövőkép, valamint a közös kulturális demokratikus terek említése szintén a definíció része,¹ e kritériumok pedig egybecsengenek a resztoratív szemléletmód alapvetéseivel.

Tanulmányom a környezeti kriminológia kutatási eredményeiből kiindulva elemzi a közösségi bűnmegelőzésben rejlő lehetőségeket, majd a közösség szerepét a resztoratív igazságszolgáltatás vonatkozásában mutatom be. Ezt követően térek rá a resztoratív város koncepció vizsgálatára, amely jelentős novum a helyreállító igazságszolgáltatás elméletének és gyakorlatának területén.² A helyreállító város definíciója – gyakran környezeti, társadalmi, kulturális és gazdasági tényezőkhez kapcsolódóan – magában foglalja az igazságszolgáltatás holisztikus megközelítését. A koncepció az urbanizáció, a környezet megóvása, valamint a fenntarthatóbb városi tér iránti igények által támasztott kihívásokra válaszol.³

Noha a nemzetközi közösség közös célként tűzte ki a fenntartható jövő megvalósítását, megkerülhetetlen tény azonban, hogy kellő – állami és egyéni cselekvési szinten egyaránt tanúsítani szükséges – figyelem nélkül az esetleges szabályozás pusztá keret marad.⁴

A resztoratív városok kezdetleges keretét az egyes esettanulmányok tapasztalatai töltik meg tartalommal. Ebből fakadóan tanulmányom utolsó nagyobb egysége a nemzetközi szintű rendelkezésre álló ismeretek áttekintésére fókuszál, majd ennek fényében vizsgálja meg a koncepció hazai viszonyokra történő adaptálásnak lehetőségét.

2. Az urbanizáció kriminológiai aspektusai

2.1. A környezeti kriminológia és az építészeti kriminológia

Amint azt már Irk Ferenc megfogalmazta: nem elég a bűnt megelőzni, hanem legalább ugyanilyen fontos a bűnözéstől való félelmet és szorongást csökken-

¹ Csath Magdolna: A fenntarthatóság mint emberi és társadalmi fejlődés. *Acta Humana*, 2020/1. 28.

² Anna Matczak: What is a restorative city? *Archives of Criminology*, XLIII/2. 399–427.

³ Restorative Justice Nederland: Utrecht Human Rights City. <https://tinyurl.com/34vt2krr>

⁴ Smuk Péter (szerk.): *Társadalmi fenntarthatóság*. Budapest, Ludovika, 2020. 2021.

teni.⁵ Mindez elvárásokat támaszt az állampolgárokat körülvevő környezet vonatkozásában is.

A neves kriminológus gondolatainál maradva, illetve a tanulmányom fő irányvonalát képező téma relevanciáját előrevetítve, írásom e pontján a már 2008-ban kifejtésre került „költség-haszon elemzést” emelem ki. Eszerint a bűnelkövetés és a közgazdasági törvényszerűségek között sajátos kapcsolat áll fenn, mivel a legtöbb elkövető mérlegel a bűncselekmény elkövetése előtt, azaz tette egy racionális döntési folyamat eredménye, és végső soron „költség-haszon elemzésen” alapul.⁶

Fontos hangsúlyozni, hogy értelemszerűen nem minden bűncselekmény elkövetése vezethető vissza mérlegelésen alapuló döntések sorozatára – hiszen, amint arra De Haan és Vaos 2003-ban az utcai rablásokat vizsgálva rámutattak, a racionális döntés elmélete figyelmen kívül hagyja többek között az expresszivitás és az impulzivitás dimenzióit⁷ –, az azonban álláspontom szerint általánosságban megállapítható, hogy a minket körülvevő környezet funkciója kettős: egyrészt alkalmas lehet akár arra, hogy az elkövetésre sarkalló előnyökkel kecsegtessen, ugyanakkor, amennyiben a környezet a tettet elrettenti, úgy mindez csökkentheti a társadalom tagjainak az áldozattá válástól való félelem miatt érzett szorongását.

A kriminológia tudományán belül a szociálökológiai szemlélet a közösségek vizsgálatára, ezen belül is elsősorban a városiasodás következményeire koncentrál. A szociálökológiai bűnözésmagyarázatok szerint viselkedésünk, értékeink és életmódunk állandó és kölcsönös összefüggésben áll a minket körülvevő környezettel. A környezeti kriminológiai az épített környezet, a bűnalkalmak és a bűnelkövetős összefüggéseit vizsgálja. Gyökereit tekintve a szociálökológia felvetéseihez kapcsolódik, napjainkra azonban önálló, markáns irányzattá nőtte ki magát.⁸

Elsőként a chicagói iskola városszociológiai kutatásai világítottak rá a városi tér és az emberi viselkedés közötti kapcsolat összefüggéseire.⁹ Annak ellenére, hogy a vizsgált amerikai nagyvárosban számos közösségi és történelmi ta-

⁵ Barabás Andrea Tünde: Kriminológia, bűnmegelőzés, rendőrség. *Belügyi Szemle*, 2015/2. 123.

⁶ Mátyás Szabolcs: *Bűnözésföldrajz*. Egyetemi jegyzet. Debrecen, Didakt Kiadó, 2020. 104.

⁷ Borbíró Andrea – Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Lévay Miklós (szerk.): *Kriminológia*. Második, *átdolgozott* kiadás. Budapest, Wolters Kluwer Hungary Kft., 2019. 251.

⁸ Uo. 131–132.

⁹ Uo. 234.

paszталatot hordozó kultúra keveredett, az iskola képviselőinek fókuszába a tér társadalomformáló szereplének elemzése került.¹⁰

Az építészeti bűnmegelőzés olyan, az urbanizációs folyamatok által keletkeztetett, a környezeti kriminológiai tanaiból levezethető szituatív prevenciós eszköz, amelynek célja az egyén környezetének fizikai megváltoztatása, alakítása.¹¹ Ezzel összefüggésben az építészeti kriminológia a bűnözés városi környezetből való „kitervezésére” (*designing out crime*) törekszik. Amint azt Ray C. Jeffrey megfogalmazta: „A környezetet változtasd meg, ne az embert!”¹²

Shlomo Angel várostervező 1986-ban publikált munkájában arra a következtetésre jutott, miszerint azok a környékek, ahol erőszakos közterületi bűncselekményeket követnek el, nem esnek egybe azokkal a helyszínekkel, ahol a bűnelkövetők élnek. Kutatásai alapján a bűnmegelőzés alábbi három tényezőjét különböztethetjük meg:

1. a közösség tagjainak és a rendőrségnek a bűnmegelőzésben betöltött szerepe (mivel jelenlétük eltántoríthat az elkövetéstől),
2. a fizikai környezet (például házak, kerítések, közvilágítás) bűnmegelőzésben betöltött szerepe,
3. technológiai elemek (például riasztók, záruk, zártláncú kamerahasználat) szerepe a bűnmegelőzésben.¹³

Angel meglátása szerint minden terület vonatkozásában megfigyelhető egy olyan kritikus intenzitású pont, ahol a legtöbb bűncselekményt elkövetik. Ez a kritikus pont pedig nem más, mint az a szituáció, amikor adott területen már elég potenciális elkövető és már elég potenciális áldozat tartózkodik, azonban még nincs elég potenciális megfigyelő ahhoz, hogy jelenlétük informális kontrollként hasson. Az informális kontroll megteremtésének kulcsát Angel a fizikai környezet átalakításában vélte felfedezni.¹⁴

Európában már a XIX. század elején felfigyeltek arra, hogy az eltérő területek más – más típusú elkövetőket vonzanak, és a témával foglalkozó kutatók – e körbe tartozik például James Wilson, Gerorge Kelling és Donald Appelyard – megfigyeléseiből tanulva, az építészeti bűnmegelőzés már 1985-ben a tananyag

¹⁰ Zentai Violetta: A modern személyiség és a nagyváros. *Gondolatok a Chicagói Iskola szellemi portréjához. Tér és Társadalom*, 1992/ 3–4. 261. <https://doi.org/10.17649/TET.6.3-4.262>

¹¹ Molnár István Jenő: Az építészeti bűnmegelőzés újraértelmezése. *Kriminológiai Közlemények*, 80. k., 2020. 40. https://kriminologia.hu/files/kiadvany/2020/molnar_istvan_jeno.pdf.

¹² Borbíró–Gönczöl–Kerecsi–Lévay i. m. 236.

¹³ Uo. 235.

¹⁴ Uo. 236.

részévé vált a louisville-i egyetemen Timothy Crowe oktató munkássága révén.¹⁵

Paul és Patricia Brantingham különbséget tettek bűnözést gerjesztő és bűnözést vonzó helyszínek között. Előbbi kategóriába tartozónak tekintették a nagyszámú embertömeget vonzó helyszíneket (például közlekedési csomópontok), míg utóbbiba tartoznak példának okáért a vöröslámpás-negyedek, szórakozó-negyedek vagy akár a nem őrzött parkolók.¹⁶

Az építészeti bűnmegelőzés alapelvei a természetes felügyelet, a jogosultság természetes ellenőrzése, a birtokviszonyok jelzése és fenntartása, amely elvek érvényesülését az alábbi módszerek segítik:

- megfelelő megvilágítás,
- átláthatóság biztosítása,
- lehatárolt útvonalak minimalizálása,
- gyér forgalmú területek megszüntetése,
- változatos területhasználat ösztönzése,
- tulajdonosi felelősségérzet megteremtése,
- jelzések és információk megjelenítése,
- tájépítészet, kerttervezés,
- rendezvények szervezése, közösségi programok ösztönzése.¹⁷

Példával szemléltetve, a bűnmegelőzés szempontjából érdemes szakítani azokkal a világháborút követően gyökeret vert tervezési elképzelésekkel, miszerint a családi házas városrészeket, társasházakat és lakótelepeket övezetekre osztva kell létrehozni. A vegyes lakóközösségek által komplexebb szociális eloszlás jön létre, továbbá a lakástípusok keveredése hatással van arra is, hogy az ott élők mikor tudják ellátni a környék természetes felügyeletét.¹⁸

¹⁵ Kara László: *Bűnmegelőzés építészeti eszközökkel*. Budapest, Lechner Nonprofit Kft., 2017. 19., 22.

¹⁶ Molnár István Jenő: *Az építészeti bűnmegelőzés magyarországi alkalmazhatóságának vizsgálata*. PhD értekezés. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészeti tudományi Doktori Iskola, 2020. 72.

¹⁷ Kara i. m. 43.

¹⁸ Uo. 80.

2.2. Közösségi bűnmegelőzés

Angel álláspontja szerint tehát az informális kontroll megteremthető csupán azáltal, ha a tér-és településrendezés eszköztára révén biztosított, hogy a kritikus intenzitású helyszíneken elegendő számú személy legyen jelen. Ezzel szemben Oscar Newman akként foglalt állást, miszerint önmagában az, ha egy bűncselekmény elkövetésének szemtanúi vannak, nem feltétlenül egyenlő azzal, hogy közbe is fognak avatkozni, vagy egyáltalán hátráltatják az elkövetőt. Döntő tényező e körben, hogy a jelenlévők mennyire érzik sajátjuknak a tett színhelyét.¹⁹

Az egyén felelősségvállalásának problematikája új köntösbe bújtatva jelenik meg korunk posztmodern társadalmában. Míg a modernitásban a szembenállás mentén ellentétpárokból gondolkodtunk, a posztmodern ember a relativitás korában – egyes vélekedések szerint káoszában – él, ebből fakadóan pedig a „jó” és a „rossz” kategóriája közötti határok is elmosódnak.²⁰ A téma filozófiai vetületein túl mindez a bűnügyi tudományok szempontjából is relevanciával bír az alább kifejtésre kerülő érvelés szerint.

Egyetértve Newman fentebb részletezett meglátásával, és visszacsatolva a bűnözést magyarázó költség-haszon elméletre, az látszik kirajzolódni, hogy a relativitás káoszában nemcsak az elkövető, de a tanú is mérlegelni kényszerül, mégpedig az uralkodó individualista felfogás tükrében azt vizsgálja, hogy vajon érdemes-e közbeavatkozni, megéri-e kockázatot vállalnia. Ősi, belénk kódolt ösztön, hogy az ember törekedjen megvédeni azt, ami az övé. Másképp fogalmazva, érdekeltté kell tennünk a potenciális jelenlévőket abban, hogy felelősséget érezzenek adott személy, közösség, vagy éppen helyszín iránt.

A szituációs bűnmegelőzés a bűnalkalmak visszaszorítása által törekszik a bűnözési ráta csökkentésére, ennek egyik eszköze lehet a fentebb bemutatott építészeti megoldások segítségül hívása. Windt Szandra ugyanakkor rámutatott arra, hogy a szituációs bűnmegelőzés és a közösségi bűnmegelőzés elemei a leghatékonyabban együttesen alkalmasak akár a rövid, akár a hosszútávú célok elérésére, így végső soron e két prevenciós technika egymás nélkül csupán félkarú óriás.²¹

¹⁹ Uo.

²⁰ Sárkány Eszter: *Vallásosság, értékrend, ifjúság – a kriminológia kontextusában*. PhD értekezés. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2018. 23.

²¹ Irk Ferenc: Viktimológia, közösségi és szituációs bűnmegelőzés. *Belügyi Szemle*, 2015/4. 11.

A közösségi bűnmegelőzés fogalom mindazon prevenciós törekvésekre utal, amelyek a közösségi erőforrások felhasználásával és a közösség tagjainak a bevonásával fogalmaznak meg helyi szintű válaszokat helyi kriminalitási problémákra.²² A közösségi bűnmegelőzés hatékonyságának kulcsa a lakosok részvételi hajlandóságában rejlik, ennek hiányában ugyanis a közösségi bűnmegelőzés elvei csupán hangzatos retorikai elemek maradnak. Különösen problematikus mindezek fényében azon megkerülhetetlen tény, miszerint a lakosság mobilizálása éppen a kriminalitással leginkább sújtott közösségekben a legnehezebb.²³

3. A közösség szerepe a tradicionális és a resztoratív igazságszolgáltatásban

Amikor a közösség felelősségét keressük a bűnmegelőzés vonatkozásában, figyelemmel kell lennünk arra is, hogy ellentmondásos módon elvárjuk a helyi bűnmegelőzési programok iránti nyitottságot, azonban, amennyiben a bűnmegelőzési törekvések kudarcot vallanak, és mégis bekövetkezik a bűncselekmény, a közösség kontrollvesztetté válik. Ezesetben a tradicionális jogi gondolkodás már nem tekint partnerként a közösségre a bűncselekménnyel okozott konfliktus rendezése során, ebből fakadóan tehát az eddig aktivitásra buzdított személyek passzív szerepbe kényszerülnek.

A formális büntető igazságszolgáltatás elvette a konfliktust a közösségtől, ezzel megakadályozta, hogy saját maga állítsa helyre a bűncselekmény által felborított egyensúlyt.²⁴

A közösségi szankciók alkalmasak lehetnek arra, hogy a vitathatatlanul szükséges állami büntetőhatalom érvényre juttatását követően a kiszabott büntetés által az elkövető iránti társadalmi felelősségvállalás is markáns szerephez jusson. Tekintettel arra, miszerint az e körbe tartozó büntetések a próbára bocsátás és a szabadságvesztés – azaz a laikusok számára a „semminek” és „mindennek” tűnő büntetések – széles sávjában helyezkednek el, ezért a szak-

²² Borbíró–Gönczöl–Kerecsi–Lévay i. m. 834.

²³ Uo. 837.

²⁴ Kerecsi Klára: Konfliktus és helyreállítás. *Kriminológiai Közlemények*, 49. k., 2010. 18. Idézi: Szabó András Resztoratív igazságszolgáltatás – érvek és ellenérvek 50 év távlatából. *KRE-DIT*, 2020/1. <https://tinyurl.com/2n5rzxp6>.

irodalom sem egységes a közösségi büntetések felsorolásának tárgyában.²⁵ E körbe sorolhatunk minden olyan joghátrányt, amikor a büntetőpolitika a szankció végrehajtása során a közösségi forrásokra épít.²⁶

A közösségi bűnmegelőzés és a közösségi szankciók ítélkezési gyakorlatba történő beépítése a resztoratív szemléletmód térhódítását eredményezik. A resztoratív igazságszolgáltatás megjelenésének korai szakaszában tehát a jogszolgáltatás két ellentétes pólusát vélték felfedezni a helyreállító és a tradicionális igazságszolgáltatásban, míg napjainkban az a felfogás uralkodik, amelynek értelmében a resztoratív igazságszolgáltatás eszközrendszere katalizátorként működhet a büntető igazságszolgáltatási rendszerek reformjaiban.²⁷

Daniel Van Ness négy kategóriát különböztet meg a resztoratív igazságszolgáltatás berkein belül, a csoportosítás alapjául pedig a tradicionális igazságszolgáltatási rendszerrel való kapcsolatuk szolgál. Eszerint tehát az alábbi modelleket nevesíthetjük:

1. Egyoldalú modell: a szankció kiszabására is a helyreállító rendszerben kerül sor.
2. Duális modell: az eljárás teljes szakasza alatt egymás mellett érvényesül a helyreállító és hagyományos igazságszolgáltatás.
3. „Biztonsági háló” modell: a resztoratív elemek az egész eljárás alatt érvényesülnek, azonban a bünfelderítés a hagyományos igazságszolgáltatási rendszerrel szoros együttműködésben történik.
4. Hibrid modell: az eljárás kezdeti szakasza a retributív eljárás szabályai szerint kerül lefolytatásra, míg a resztoratív igazságszolgáltatás csupán a szankcionálás során érvényesül.²⁸

Korinek László szavaival élve, „tudomásul kell venni, hogy a büntetőjog a hatalom egyik kommunikációs csatornája.”²⁹ Mindemellett a büntetőjog és a büntetőügyekben való ítélkezés létjogosultsága kapcsán megkerülhetetlen tény az is, hogy túl szép utópia lenne egy bűnözés nélküli társadalom.

²⁵ Mohai Gabriella: *A közérdekű munka büntetés büntetőeljárási nézőpontból*. Doktori értekezés. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2017. 68.

²⁶ Kerecsi Klára: *Kontroll vagy támogatás: az alternatív szankciók dilemmája*. Budapest, CompLex, 2006. 216.

²⁷ Kerecsi (2006) i. m. 166.

²⁸ Daniel Van Ness: Creating restorative systems. In: Lode Walgrave (szerk.): *Restorative Justice and the Law*. London, Willan, 2003. 146. Idézi Szabó i. m.

²⁹ Korinek László: A kriminológiai fogalma, feladata, helye a társadalomban és a bűnügyi tudományokban. *JURA*, 2002/2. 66.

Így tehát a realitás talaján maradva, a hagyományos büntetőeljárás eróziója teljes mértékben nem következhet be, azonban, figyelemmel a pozitív általános prevenció koncepciójára, napjaikban már nem feledkezhetünk a sértett igényeiről sem. Ebből fakadóan tehát a mai igazságszolgáltatásnak három feladata van: egyrészt a resztoratív igazságosság, másrészt a disztributív igazságosság, harmadrészt pedig a prevenció.³⁰

Európában a tradicionális és a helyreállító igazságszolgáltatás konvergenciája zajlik, amely azonban Kerecsi Klára szerint nem összeolvadást, hanem a kompetenciahatárok tisztázódását fogja eredményezni.³¹

4. A resztoratív város koncepció az SDG fejlődési célok fényében

Noha a fenntartható fejlődés gondolata egészen a középkorig vezethető vissza – példának okáért az erdőgazdálkodás körében már ekkor is törekedtek az erdőállomány gazdaságos felhasználására – a tudományos kutatások periferiájáról a Római Klub „A növekedés határai” című jelentése emelte ki.³² Politikai súllyal a koncepció 1987 óta rendelkezik, ekkor ismertette Gro Harlem Brundtland norvég miniszterelnök-asszony erőforrás-megőrző világfejlődési modellként a fenntartható fejlődést „harmonikus fejlődés” koncepció néven az általa vezetett ENSZ Környezet és Fejlődés Világ Bizottság jelentésében.³³

A Brundtland-jelentés óta többféle értelmezés is született a fenntarthatóság egyes dimenzióinak vonatkozásában, a szakirodalom azonban egyetért abban, hogy általános értelemben három egymással kapcsolatban lévő és egymásra kölcsönösen ható rendszer, nevezetesen a gazdaság, a társadalom és a környezet fenntarthatóságát értjük a fogalom alatt. A téma szakirodalmában az egyes véleménykülönbségek abban mutatkoznak meg, hogy mely rendszer fenntarthatóságára kell a legtöbb figyelmet fordítani.³⁴

Az ezredfordulón határoztak a Millenniumi Fejlődési Célok (a továbbiakban MDG-célok) elfogadásáról, amelyek az Agenda 2030 által deklarált ENSZ SDG

³⁰ Kiss Anna: A resztoratív igazságszolgáltatás esélyei a XXI. század hajnalán. 7–9. https://www.okri.hu/images/stories/pdf_files/ka_phdfjezet.pdf.

³¹ Kerecsi i. m. 167.

³² Szász Tibor. A fenntartható fejlődés. *Debreceni Műszaki Közlemények*, 2010/1. 31.

³³ Jancsovszka Paulina: Fenntartható fejlődési célok. *Tájökológiai Lapok*, 2016/2. 172.

³⁴ Csath i. m. 27.

fejlődési célok előzményeként tekinthetők.³⁵ Az Agenda 2030 Preambuluma szerint a megfogalmazott 17 Fenntartható Fejlődési Cél és 169 alcél az MDG-célokra építkezik, és az azokból még meg nem valósított célkitűzések teljesítésére vállalkozik.³⁶

Tekintettel arra, miszerint a fenntartható fejlődés három alrendszere egymással szerves kapcsolatban áll, azon korábbi gondolkodásmód, amely szerint előbb el kell érni a gazdasági jólétet, és majd csak ezt követően lehet érdemben orvosolni a társadalmi és az ökológiai problémákat, napjainkra immár tarthatatlanná vált.³⁷ Ebből fakadóan tanulmányom is a vizsgált tárgykör holisztikus megközelítésére törekszik.

A resztoratív városok intézményesülése a 16., a „Békés és elfogadható társadalmak támogatása a fenntartható fejlődés érdekében, az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés biztosítása mindenki számára és a hatékony, elszámoltatható és mindenki számára nyitott intézmények kiépítése minden szinten” célhoz rendelt alcélok³⁸ közül az alábbiak megvalósulásához járulhat hozzá:

- 16.1.: az erőszak minden formájának, valamint a kapcsolódó halálozási arányoknak a jelentős csökkentése mindenütt,
- 16.3.: a jogállamiság támogatása a nemzeti és nemzetközi szinten, az igazságszolgáltatáshoz történő egyenlő hozzáférés biztosítása mindenki számára,
- 16.7.: fogékony, befogadó, részvételen és képviselőten alapuló döntéshozatal biztosítása minden szinten,
- 16.10.: az információhoz történő nyilvános hozzáférés biztosítása, és az alapvető szabadságjogok védelme a nemzeti jogszabályokkal és a nemzetközi megállapodásokkal összhangban.

Az ENSZ előrejelzései szerint a világ urbanizációs rátája 2050-re 66,4% lesz, ebből fakadóan az emberiség alapvető érdeke, hogy hosszú távon fenntartható és élhető városokat alakítson ki.³⁹

³⁵ Boros Anita – Hegedűs Viktor – Iván Dániel: A fenntarthatóság társadalompolitikai indikátorai és azok hazai teljesülése. *Magyar Közigazgatás*, 2020/2. 172.

³⁶ Világunk átalakítása: Fenntartható fejlődési keretrendszer 2030. 3. (a továbbiakban: Világunk átalakítása) <https://tinyurl.com/msphm8f3>

³⁷ Német Gáborné Doktor Andrea: *A fenntartható fejlődés koncepciója*. Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, 2009. szept. 30. <https://ofi.oh.gov.hu/tudastar/nemeth-gaborne-doktor-090930>

³⁸ Világunk átalakítása i. m. 33–34.

³⁹ Czirják Ráhel: Urbanizációs válság? Nyomornegyed-probléma London és Nairobi példáján keresztül. *Afrika Tanulmányok*, 2015/ ősz–tél, 11.

A 11., „A városok és egyéb emberi települések befogadóvá, biztonságossá, ellenállóképessé és fenntarthatóvá tétele” célhoz rendelt alcélokat⁴⁰ áttanulmányozva megállapíthatjuk, hogy a resztoratív szemléletmód jegyében tervezett városkép figyelembe veszi az alábbi alcélok által megfogalmazott szempontokat:

- 11.1.: 2030-ig a megfelelő, biztonságos és megfizethető lakhatáshoz és alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosítása mindenki számára, a nyomornegyedekben a lakhatási feltételek javítása,
- 11.3.: 2030-ig a befogadó és fenntartható városiasodás elősegítése és a kapacitások növelése minden országban az emberi települések részvételén alapuló, integrált és fenntartható tervezése és igazgatása érdekében,
- 11.7.: 2030-ig egyetemes hozzáférés biztosítása a biztonságos, befogadó, könnyen megközelíthető zöld-és közterületekhez, különösen a nők és gyermekek, idősek és fogyatékkal élők számára.

További közös elem a resztoratív szemléletmód és a Fenntartható Fejlődési Célok vonatkozásában a holisztikus megközelítés. Erre tekintettel, a fentebb nevezetteken kívül egyéb kapcsolódási pontok is fellelhetők, példának okáért a következő alcélok kapcsán:

- 1.b.: stabil szakpolitikai keretek létrehozása nemzeti, regionális és nemzetközi szinten, amelyek szegényeket és a nemek esélyegyenlőségét támogató fejlesztési stratégiákon alapulnak, és elősegítik a befektetések felgyorsítását a szegénység felszámolására irányuló intézkedésekhez kapcsolódóan,
- 3.5.: az egészségre káros szerek használatára vonatkozó megelőzés és kezelés megerősítése, beleértve a kábítószerekkel való visszaélést és alkoholfogyasztást,
- 4.a.: olyan oktatási létesítmények kiépítése és korszerűsítése, amelyek figyelembe veszik a gyerekek, a fogyatékkal élők és a nemek sajátosságait, és mindenki számára biztonságos, erőszakmentes, befogadó és hatékony eredmények elérésére ösztönző tanulási környezetet biztosítanak.

Schweighardt Zsanett szerint a helyreállító igazságszolgáltatásnak meghatározott, mindig szem előtt tartandó értékei vannak, amelyeket az alábbiak szerint nevesített:

⁴⁰ Világunk átalakítása i. m. 28–29.

1. inklúzió (az érdekeltek bevonása),
2. demokrácia,
3. felelősség,
4. reparáció,
5. biztonság,
6. gyógyítás,
7. reintegráció.⁴¹

Megfogalmazhatjuk tehát mindezek alapján, hogy a resztoratív igazságszolgáltatás értékei egyben a 16. fenntartható fejlődési cél megvalósulásának a garanciái is. Az imént felsorolt értékek hiányában ugyanis nem beszélhetünk békés és befogadó társadalomról. Ennek jegyében a fenntarthatóság érvényre juttatását illetően egyik kiemelt feladatunk a resztoratív szemléletmód intézményesülésének az elősegítése.

5. Közösségépítés a resztoratív szemléletmód segítségével, különös tekintettel a nemzetközi szintér egyes követendő példáira

A modern társadalmak számos kihívással kell, hogy szembesüljenek. Amennyiben az áldozatsegítés és más szociális szolgáltatások akár forráshiányból fakadóan nem biztosítottak, vagy éppen nem érik el a megfelelő célcsoportot, ezért láthatatlanok, akkor az állam végső soron magára hagyta a legsebezhetőbbeket, a forrásokból és lehetőségekből való kirekesztés pedig kriminogén és viktimizációs faktor is egyben. A resztoratív város koncepció arra épül, hogy az embereknek szükségük van egymásra ahhoz, hogy helyrehozzák a társadalmi károkat, és megoldják a közösségen belüli problémákat.⁴²

A cél a közösséget és a fenntarthatóságot előtérbe helyező városi környezet kialakítása, amely az alábbi feltételek biztosítása révén érhető el:

- egészséges emberi kapcsolatok kialakulásának az elősegítése befogadó és összetartó közösségek megteremtése révén,

⁴¹ Schweighardt Zsanett: Kritikai kérdések a helyreállító igazságszolgáltatás elméletével összefüggésben. *Magyar Jog*, 2009/6. 365.

⁴² European Forum For Restorative Justice: Restorative Cities. <https://tinyurl.com/yc7y3nn4>

- a helyreállító igazságszolgáltatás értékeinek – különösen a szolidaritás és az emberi méltóság tiszteletben tartása, valamint a társadalmi párbeszéd ereje – széles körben történő megismertetése,
- a közösségek „felhatalmazása” annak érdekében, hogy a konfliktusokat saját erőforrásaik által oldják meg, saját maguk igyekezzenek orvosolni a konfliktus okozta károkat,
- a közösségek bátorítása, hogy maguk határozzák meg társadalmi értékrendjüket.⁴³

Felismerve a problémamegoldás multidiszciplináris megközelítésének szükségességét, megállapíthatjuk, hogy mindennek kulcsa az együttműködés, nemcsak a polgárok közösségén belül, hanem a döntéshozó fórumok szintjén is. Példának okáért, a gyalogosbarát övezetek kialakítása megköveteli az együttműködést a környezetgazdálkodásért felelős szakemberek és a városvezetés között, míg a közösségen belüli helyreállító igazságszolgáltatás jegyében lefolytatandó programok (például békítőkörök) a bűnüldöző szervek, az oktatási intézmények és a szociális szolgálatok közötti partnerségen alapulnak.⁴⁴

Resztoratív várossá válni nem jelent egyet valamely pontosan meghatározható kritériumok teljesítése mentén elnyerhető címmel, hanem lényegében „önbevalláson” alapul.

Tekintettel arra, hogy mely közösségek járnak elől a követendő gyakorlatokkal, illetve mennyiben feleltethetők meg a városbéli mindennapok a fentebb kifejtett törekvéseknek, a szakirodalom jelenleg – figyelemmel az adott közösségen belül akár az önkormányzatok, a civil szervezetek vagy éppen egyetemek aktív és közösségorientált hozzáállására és erőfeszítéseire a helyreállító igazságszolgáltatás érvényre juttatása érdekében – resztoratív városként tartja számon a következő városokat: Leuven, Bristol, Como, Lecco, Leuven, Tempio Pausania, Tirana, Hull és Wrocław.⁴⁵

A fenntartható városok és közösségek létrejöttéhez járul hozzá például Leuven azáltal, hogy a központi piacterét autómentes zónává tette, így csökkentve a levegőszennyezést, valamint növelve egyúttal az autómentes övezeten belül létesített piacok, kávézók révén a társadalmi interakciót.⁴⁶ Bristolban a

⁴³ Cristina Vasilescu (szerk.): A journey around restorative cities in the world: a travel guide. European Forum for Restorative Justice, 2023. 11–12. <https://tinyurl.com/y2dyky9h>

⁴⁴ Restorative Cities: 8 Examples Changing the World. Restorative Justice 101, 2023. <https://tinyurl.com/36yrkwy6> (a továbbiakban: 8 Examples).

⁴⁵ Vasilescu i. m. 1.

⁴⁶ 8 Examples i. m.

„Bristol One City” projekt keretében a városban 2050-ig 60.000 új lakás épül, ekként törekedve a lakhatási problémák orvoslására.⁴⁷

Tempio Pausania az első olasz resztoratív város. E városban található a 2012-ben épült Nuchis börtön, amely a szervezett bűnözéshez kapcsolódó elítéltek fogva tartására szolgál.

2012-ben új börtön épült a maffiabűnökért életfogytiglani börtönbüntetésre ítélt rabok számára. A városlakók, amikor értesültek e hírről, attól tartottak, hogy a maffia beszivárog a helyi közösségekbe, míg a fogvatartottak feszültebbé váltak attól, hogy távolabb kerülnek elhelyezésre szabadon lévő családtagjaiktól, akik a földrajzi távolság miatt még inkább kiszolgáltatottá válnak el nem ítélt bűntársaiknak, mindez pedig konfliktusokkal terhelt hangulathoz vezetett a börtönben és a városon belül is.

E körülmények hívták életre azt a tett-központú projektet, amelynek főbb eredményei három szintből épülnek fel. Az első lépcsőfok az észlelés szintje. Ennek keretében került sor a fókuszcsoportok rezilienciájának a felmérésére. Mindez elengedhetetlen a reintegrációs programok előkészítése vonatkozásában. Ezután következett az egyes szervek és intézmények közötti integráció kiépítése. A társadalomba történő visszailleszkedést nagyban segíti, amennyiben az egyén nem szakad el a mindennapi életben való boldoguláshoz szükséges normák követésétől. Ezt felismerve, a börtönön belül létrehozásra került egy aktívan ülésező tanács, amelynek a kialakításában a polgármester is részt vett. Az innováció szintje pedig abban nyilvánult meg, hogy a helyreállító igazságszolgáltatás minden polgár számára elérhetővé vált.⁴⁸ Az önkéntes projektben részt vevő fogvatartottnál megfigyelhető volt, hogy fokozatosan elhatárolódtak a maffiakultúrától, sikerei folytán pedig a Tempio Pausania-beli modellt átvette Mentana és Palermo is.⁴⁹

⁴⁷ City Office and One City Plan. <https://www.bristol.gov.uk/council/city-office>.

⁴⁸ Gian Luigi Lepri – Ernesto Lodi – Partrizia Patrizi: Case study. Tempo Pausania: social conflict resolution in a community setting. *The International Journal of Restorative Justice*, 2019/2. 314–319.

⁴⁹ Uo.

6. A koncepció magyarországi adaptálásának lehetőségei és jelenleg rendelkezésre álló eszközei

Amennyiben áttekintjük hazánk hatályos Nemzeti Bűnmegelőzés Stratégiáját (a továbbiakban Stratégia), azt tapasztalhatjuk, hogy – noha nem kifejezetten ekként nevesítve, azonban értelmezésükből fakadóan vitathatatlanul – megjelentek jogalkotásban olyan elemek, amelyek a resztoratív értékek megteremtésének az irányába mutatnak.

A Stratégia a bűnmegelőzést meghatározó alapelvek körében rögzíti a lokalitás elvét, miszerint a helyi kriminalitási problémákat helyi kontextusban kell értelmezni, majd a helyi válaszokat a helyi területi sajátosságok figyelembevételével kell megfogalmazni.⁵⁰ Szintén az alapelvek körében utal a közösségek erejére, és deklarálja, hogy a partnerség elve szerint az eredményes bűnmegelőzés kizárólag több, a bűnmegelőzésben érdekelt szereplő összehangolt működése esetén valósulhat meg. E körbe tartozónak kell tekintenünk az államot, az önkormányzatokat, a közösségeket, az üzleti szférát, az egyházakat és a civil szervezeteket. Kiemelten fontos a polgárokkal való kommunikáció, hiszen e szinten fogalmazódnak meg a helyi problémákhoz igazodó megoldási javaslatok, illetve ebben a folyamatban derülhet fény a problémamegoldás érdekében tett intézkedések sikerességére vagy éppen kudarcára.⁵¹

A Stratégia az elkövetővé válás, az áldozattá válás és a bűnalkalmak lehetőségének a megelőzése érdekében három kiemelt pillért nevesít, nevezetesen a környezetfejlesztést, az edukációt és a horizontális intézkedéseket.⁵² A probléma komplex voltából fakadóan a bűnmegelőzés ezen aspektusai összefüggésükben értelmezendők, ugyanakkor, tekintettel tanulmányom fókuszára, írásom e ponton csupán a környezetfejlesztés és az edukáció dimenzióit tárgyalja.

A környezetfejlesztés, mint beavatkozási terület a szituációs és az építészeti bűnmegelőzés eszközeit hasznosítja. Iránymutatónak tartom, hogy a Stratégia „az épített környezet fejlesztése” cím alatt nem csupán a fizikai környezet – például közvilágítás, városi területek karbantartása – fenntartásának fontosságát tárgyalja, hanem kitér arra is, miszerint magát a közösséget is formálni kell a szociális kohézió erősítése jegyében.⁵³

⁵⁰ Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia (2024–2034). 3.

⁵¹ Uo.

⁵² Uo. 27.

⁵³ Uo. 28.

Az edukáció terén a Stratégia szorgalmazza, hogy az információátadáson túl az egyes prevenciók vagy éppen a reintegráció érdekében tartott foglalkozások interaktívak és készségfejlesztőek legyenek.

A munkanélküliség, a szegénység, a halmozottan hátrányos helyzet és a ki-rekesztettség mind megteremti és eredményezi a bűnözés térbeliségét.⁵⁴ Ennek tükrében kiemelten fontos feladat, hogy az egyes bűnmegelőzési stratégiákban foglalt célkitűzések mennyiben képesek megvalósulni a szegregátumokban. Ebből fakadóan pedig nem csupán a bűnmegelőzés stratégia vizsgálata releváns, hanem a gyakorlati megvalósítás érdekében vizsgálni kell azt is, hogy megjelenik-e valamilyen formában a környezeti bűnmegelőzésre utalás a településtervezés és a településrendezés során. Végére is nem elég deklarálni az építészeti bűnmegelőzés fontosságát, érvényt is kell szerezni a gyakorlati megvalósításának, ehhez pedig, amint fentebb már utaltam rá, nem csupán jogalkotókra és jogalkalmazókra van szükség, hanem a kivitelezésért felelős szakhatóságok közös gondolkodására.

A településtervek tartalmáról, elkészítésének és elfogadásának rendjéről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről szóló 19/2021. (VII. 15.) Korm. rendelet 10. § (2a) bekezdése rögzíti, hogy amennyiben a településen szegregált vagy szegregációval veszélyeztetett terület található, ebben az esetben a cselekvési programban, mint a településfejlesztési terv kötelező elemében ki kell térni a szegregáció mérséklését vagy megszüntetését célzó intézkedésekre, a fejlesztések szegregációs hatásának kivédésére hozott intézkedésekre, továbbá a szegregációt okozó folyamatok megváltoztatására, és a hatásuk mérséklésére teendő intézkedésekre. Visszaulva az SDG-célokra, fontosnak tartom kiemelni, hogy a fejlesztési tervnek a fentebb kifejtettek figyelembevételével mellett a fenntarthatóság kritériumainak is meg kell felelnie. A már hivatkozott 10. § (1) bekezdése ugyanis alapvetésként fogalmazza meg, hogy a fejlesztési terv a település jövőképeinek meghatározása mellett, a település fejlődésének meghatározása érdekében rögzíti azokat a rövid-, közép- és hosszútávú célokat, feladatokat, településfejlesztési akciókat, fejlesztéseket, illetve az egyéb olyan intézkedéseket, amelyeket a település a tervszerű, fenntartható, valamint gazdaságos fejlődése és üzemeltetése érdekében indokolt megvalósítani.

Míg a „városodás” mennyiségi, ezzel szemben a „városiasodás” minőségi változást jelent, amelynek utolsó szakasza a reurbanizáció.⁵⁵ A reurbanizáció a

⁵⁴ Vári Vince: Új pszichoaktív anyagokkal (UPA) kapcsolatos bűnözés Miskolc szegregátumaiban. *Magyar Rendészet*, 2022/1. 174. <https://doi.org/10.32577/mr.2022.1.11>

⁵⁵ Ignácz Brigitta: A mélyszegénységben élők kábítószerhasználatának földrajzi aspektusai a szegregátumokban. *Bűnözésföldrajzi Közlemények*, 2023/5–6. 11.

városok hanyatlásának megállításával függ össze, és tudatos, aktív várospolitikát feltételez. Ennek keretében a városvezetés – általában a magánszféra segítségével, úgynevezett „*public-private-partnership*” (3P) vállalkozási formában – felvásárolja a fizikailag és társadalmilag leromlott állapotú épületeket, majd a terület megtisztításával, a közművek kiépítésével, valamint a közlekedés fejlesztésével „rehabilitálja” a városrészt. E folyamat kísérőjelensége a városrész társadalmi összetételének a fokozatos átalakulása.⁵⁶

Figyelemmel arra, miszerint a szegrátumok olyan területek, ahol nem ment végbe a városfejlődés valamennyi szakasza, a bűncselekmények csökkentése elérhető lenne azáltal is, ha végbemegy a teljes strukturális társadalmi fejlődés, azaz, ha megvalósul a reurbanizáció.⁵⁷ Így tehát a bűnmegelőzés szintjén is fontos, hogy az egyes városok kellő szakmai alapossággal elkészített, a helyi problémákra érdemben reagáló településfejlesztési tervekkel rendelkezzenek.

7. Értékelő megállapítások

Tanulmányom a resztoratív szemléletmód intézményesülésben rejlő lehetőségeket tekintette át a környezeti bűnmegelőzés jegyében. A resztoratív város koncepció érdeme, hogy összefüggéseiben szemlél komplex társadalmi problémákat. A helyreállító igazságszolgáltatás elemeit beépíti a bűnözés elleni küzdelem eszköztárába, mindemellett pedig a környezeti kriminológia eredményeit felhasználva alakítja a városképet.

Véleményem szerint a társadalmi folyamatokba való beavatkozás eredményesen csupán szemléletformálás által mehet végbe. Mindez kétségkívül hosszadalmas és nehéz feladat, így az átfogó, de egyben óhatatlanul is általánosító értékelés helyett egy-egy konkrét példával érzékeltethetjük, hogy a munka nem hiábavaló.

Figyelemmel arra, miszerint tanulmányom Tempio Pausania kapcsán a közösség szerepét a reintegráció vonatkozásában emelte ki, így írásom záró sorai-ban a Belügyminisztérium és a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága által közösen indított, 2023 őszéig tartó, „Fogvatartottak reintegrációja” című

⁵⁶ Jeney László – Kulcsár Dezső – Tózsá István (szerk.): *Gazdaságföldrajzi tanulmányok közgazdászoknak*. Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem, Gazdaságföldrajz és Jövő kutatás Tanszék, 2013. 69.

⁵⁷ Ignác i. m. 11.

projektjére utalok, amelynek során helyi szakmai közreműködők is bekapcsolódtak a szimbolikus jóvátételi programok lebonyolításába.⁵⁸

Szintén előremutató hazai kezdeményezésként említhető a „Fenntartható Városok” projekt, amelynek célja annak biztosítása, hogy a helyi önkormányzatok számára megfelelő környezet és erőforrás álljon rendelkezésre a valódi cselekvés véghezvitele érdekében.⁵⁹

Összegzésképp levonhatjuk azon következtetést, miszerint a resztoratív szemléletmód térhódítása nagyban hozzájárul a fenntartható fejlődés céljainak gyakorlati megvalósulásához. A resztoratív szemléletmód egyik meghatározó eleme a közösség felelősségvállalásának a gondolata. Ehhez kapcsolódóan pedig a fentebb kifejtettek fényében megállapíthatjuk, hogy a közösség szerepe megkerülhetetlen tényező mind a bűnmegelőzés, mind pedig a speciális és a generális prevenció érvényre juttatása érdekében. A büntetéskiszabási célokon túlmenően ugyanakkor azt is érdemes figyelembe vennünk, hogy – amint fentebb már utaltam rá – a fenntartható fejlődés is csupán a társadalom tagjainak közös erőfeszítése által valósulhat meg. A fenntartható fejlődés indikátorai között maga a Nemzeti Fejlődési Keretstratégia is nevesíti a társadalmat.⁶⁰

Tanulmányom zárásaként a 2004-ben Nobel-békedíjjal elismert kenyai politikus és környezetvédő Wangari Maathai szavait idézem: „*A fenntartható fejlődés a béke magva.*”⁶¹ Figyelemmel arra, miszerint a resztoratív igazságszolgáltatás a békés társadalmi együttélést hivatott elősegíteni, véleményem szerint az előbbieken hivatkozott gondolatok szintén azt támasztják elő, hogy a fenntartható fejlődési célok megvalósításának letéteményesei a helyreállító igazságszolgáltatás intézményeiben keresendők.

⁵⁸ EFOP 1.3.3. projekt bemutatása. <https://bv.gov.hu/hu/az-efop-projekt-bemutatasa>

⁵⁹ Fenntartható Városok Projekt. <https://fenntarthatovarosok.com>

⁶⁰ A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia által megfogalmazott négy erőforrás: ember, társadalom, természet és gazdaság. KSH, 2023. <https://tinyurl.com/5n8vdzdb>

⁶¹ Wangari Maathai – A fenntartható fejlődés a béke magva. *ClimeNews – Hírpótlál*, 2015-10-08 <https://tinyurl.com/y9s5tz9j>